

Tomasz Kruszewski
(Uniwersytet Wrocławski)

METODY NAUKOWE STOSOWANE W RAMACH WYKŁADU Z PRZEDMIOTU HISTORIA ADMINISTRACJI

ABSTRACT

THE ACADEMIC METHODS APPLIED IN LECTURING ON THE HISTORY OF ADMINISTRATION

The author presents the organization of lectures prepared for the course History of Administration, delivered to first-year students of bachelor (undergraduate) studies in administration. The subject matter of the lectures joins the histories of executive power in Poland and European models. The lectures cover the period between the Middle Ages and the end of WWII. The students familiarize themselves with the content of the lectures by participating in the classes and lectures, and by reading the prescribed course book and source texts. The academic methods applied are a vital issue and assist the students in learning the material. The types of research employed are predominantly historical and descriptive, with the use of comparative method and, in relation to the twentieth century, also dogmatic. The lectures are designed to broaden the students' horizons, which includes raising controversial topics.

SŁOWA KLUCZOWE: historia administracji, Polska, Europa, periodyzacja, metody naukowe, historia państwa i prawa.

Historia Administracji jest wykładana na I roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych administracji studiów I stopnia od ich wprowadzenia w roku akademickim 2005/2006. Wcześniej była wykładana na jednolitych studiach administracyjnych także na roku I. Przez dwa lata

(2005/2006, 2006/2007) oba tryby (studia I stopnia i studia jednolite) były wykładane równolegle. Przed wprowadzeniem tego przedmiotu w semestrze zimowym roku 1990/1991 wykładano Historię Państwa i Prawa Polski. Zmiana nazwy przedmiotu z jednej strony uprościła tematykę wykładu, ograniczając zakres merytoryczny wykładu do ścisłych dziejów administracji, ale też wpłynęła w istotny sposób na treść przedmiotu, który obejmując węższe zagadnienie niż dotychczasowe, w rzeczywistości jednak znacznie poszerzyła ujęcie przedmiotu, gdyż teraz nie jest on ograniczony tylko przedstawiania historii administracji w Polsce. Stąd wprowadzenie przedmiotu pod nazwą Historia Administracji, oznaczało głębokie przemodelowanie tematyki wykładów. Wykład z jednej strony ogranicza się do dziejów władz obecnie nazywanych wykonawczymi, a z drugiej został poszerzony o elementy porównawcze z innymi krajami europejskimi. Wykład prowadzony jest przez Zakład Historii Administracji, utworzony w ramach Instytutu Historii Państwa i Prawa z dniem 1 listopada 1984 roku.¹

Nazwa wykładu nie oddaje w pełni zakresu merytorycznego, nie jest to bowiem sama historia administracji, gdyż ta zaczyna się w pełnym kształcie dopiero w XVIII wieku. To co jest wykładane na pierwszych wykładach to w zasadzie historia władzy państwowej. Jest to jednak konieczne, gdyż w innym wypadku materiał objęty wykładem byłby zbyt wąski.

Wykład w układzie dla studentów studiów stacjonarnych administracji obejmuje 30 godzin, dodatkowo przewidziano 14 godzin ćwiczeń. Na studiach niestacjonarnych jest 20 godzin wykładu i 10 godzin ćwiczeń. Przedmiot ukazuje kształtowanie się podstawowych pojęć i instytucji ustroju politycznego służących zarządowi państwa na szczeblu centralnym i lokalnym w kolejno po sobie następujących typach i formach państwa. Trzeba zaznaczyć istotne znaczenie ustalonej periodyzacji tematyki wykładów, która jest wspólnym autorskim dziełem mojego mistrza Profesora Alfreda Koniecznego oraz piszącego te słowa². Istotą wy-

---

1 J. Koredczuk, *Powstanie Zakładu Historii Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego*, [w:] *Prawo CCCXVII/2, Studia Historycznoprawne, Tom dedykowany Profesorowi Alfredowi Koniecznemu*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3602, s. 17–26.

2 Wykład jest prowadzony z wykorzystaniem podręcznika W. Witkowskiego, *Historia administracji w Polsce (1764–1989)*, wydanie dowolne oraz A. Konieczny, T. Kruszewski, *Historia administracji na ziemiach polskich, Wybór źródeł*, Wrocław 2002. Pozycje uzupełniające: S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski*. Korona, wydanie dowolne; H. Izdebski, *Historia Administracji*, Warszawa 1984; J. Bardach,

kładu jest podkreślanie dziejów władzy państwowej w Polsce, nie tracąc z pola widzenia takich krajów jak Niemcy, Francja i Anglia. Zwłaszcza przy omawianiu organizacji dworu monarszego podkreśla się wykorzystanie wzorów monarchii karolińskiej. Koncepcja periodyzacji okresu średniowiecza nawiązuje do koncepcji Stanisława Kutrzeby. Koncepcja ta szczególnie pasuje do wykładu historii administracji, którego celem jest omawianie władz wykonawczych, a nie całokształtu dziejów państwa i prawa. Według Kutrzeby okres powstania państwa polskiego poprzedza okres wstępny, w którym istniały organizmy plemienne. Jednak zasadnicza treść wykładu pierwszego traktuje ten etap w rozwoju państwowości jako wstęp do zasadniczej periodyzacji już instytucji państwa. Tą dzieli Kutrzeba na kilka okresów, z których najbardziej przekonujący i mocno umotywowany jest okres pierwszy, zwany okresem silnej władzy monarszej, który pokrywa się w ogólnej historiografii państwa i prawa z monarchią patrymonialną. Główny akcent położony zostaje na zagadnieniach zarządu państwem w okresie monarchii patrymonialnej, a w Polsce skupiający się na procesie kształtowania się państwa za Mieszka I, przechodząc następnie do monarchii wczesnofeudalnej, tradycyjnie kończącej się testamentem Bolesława III Krzywoustego. Według Kutrzeby dominantą takiego podziału jest fakt sprawowania w tym okresie rządów przez dynastię Piastów. Stąd okres pierwszy obejmuje czasy aż do śmierci Kazimierza III Wielkiego. Monarchia piastowska jest omówiona także w kolejnym okresie rozdrobnienia feudalnego (w Polsce w postaci rozbitcia dzielnicowego). Inaczej niż część nauki, za Kutrzebą okres silnej władzy monarszej obejmuje nie tylko monarchię wczesnofeudalną i rozbitcie dzielnicowe, ale także ostatni okres rządów piastowskich Władysława I Łokietka i Kazimierza III Wielkiego. Nowe formy administracji i zarządu państwem są podnoszone następnie, przy omawianiu okresu monarchii stanowej. Ta ostatnia jest potraktowana w wąskich ramach czasowych, jako w warunkach polskich efemeryda. Rządy Kazimierza Wielkiego, w których były już zaznaczone początki monarchii stanowej, zaliczono do schyłku poprzedniego okresu, czyli monarchia stanowa została rozpoczęta od roku 1370, natomiast koniec został wyznaczony możliwie najszybciej

---

B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa, wydania od 1993; M. Kallas, *Historia ustroju Polski X–XX w.*, Warszawa od 1999; T. Maciejewski, *Historia administracji*, Gdańsk, wyd. dowolne; G. Górski, *Historia administracji*, wyd. dowolne.

jak było można, czyli statutami nieszawskimi (1454 rok) Kazimierza IV Jagiellończyka. Tematyka wykładów dotyczących tego okresu skupia się w pierwszej kolejności na analizie przywilejów szlacheckich. Obejmuje ona najważniejsze z nich, wychodząc od tych, które zatwierdził Ludwik Węgierski: budzińskiego (1355 rok) i koszyckiego (1374 rok). Wszystkie przywileje są omawiane z punktu widzenia władzy państwowej, a przede wszystkim urzędów. Ta sama tendencja dotyczy przywilejów Władysława II Jagiełły: piotrkowskiego (1386 rok), czerwińskiego (1422 rok) oraz jedlneńsko-krakowskich (1430–1433). Wykład uwzględnia także statuty nieszawskie Kazimierza IV Jagiellończyka (1454 rok) oraz statuty: warcki (1422 rok) oraz piotrkowski (1496 rok). Z instytucji władzy państwowej porusza się wątki związane z rozdzieleniem elementów publicznych od prywatnych (Korona Królestwa Polskiego, skarb publiczny itp.). Tak więc okres Rzeczypospolitej szlacheckiej został maksymalnie wydłużony (1454–1795). Dywagacje się tu szczególnie trudne, bo Rzeczpospolita była specyficzną formą monarchii stanowej, gdzie jeden stan zdominował trzy pozostałe. Stąd najwięcej miejsca na wykładach poświęca się dziejom nowożytnym (monarchia absolutna, pojęcie administracji i policji), a w Polsce okresowi Rzeczypospolitej szlacheckiej, omawiając jej kolejne etapy w postaci demokracji szlacheckiej, oligarchii magnackiej, zakończywszy na okresie reform II połowy XVIII w. (tu także wpływ ideologii oświecenia w Europie na reformy w Polsce).

Jednym z istotnych elementów wykładów z historii administracji jest tematyka urzędów, wychodząc od XVI wieku. Obok omawiania pozycji monarchii i jej osłabiania w kolejnych wiekach, dominują jednak w pierwszej kolejności kwestie dotyczące urzędów centralnych (marszałek wielki i nadworny, kanclerz i podkanclerzy, podskarbi wielki i nadworny oraz hetman wielki i polny). Wykład nie pomija także kwestii zarządu lokalnego (urzędy ziemskie), a także losów urzędu starościńskiego. Okres oligarchii magnackiej przynoszący deprecjację władz państwowych zostaje podnoszony w kolejnej sekwencji tematyki wykładowej. Jednym z jego wątków jest także analiza zasady *incompatibilitas* (zasady niełączenia urzędów), którą otwiera przywilej czerwiński (1422 rok), a zamyka konstytucja sejmu koronacyjnego Augusta III (1736 rok). Zasadniczym problemem jest jednak wyznaczenie granic czasowych między demokracją szlachecką a oligarchią magnacką. Ten trudny problem został na wykładzie rozwiązany w następujący sposób. Jedni widzą przejście od demokracji do oligarchii wraz z rokoszem sandomierskim Zebrzydowskiego w latach 1606–1609

(J. Bardach), a inni z rokoszem Lubomirskiego – 1665–1666 (St. Kutrzeba). Ten ostatni – naszym zdaniem – jest bliższy prawdy, my jednak wykorzystujemy pogląd Ludwika Kubali i datujemy początek oligarchii magnackiej wraz z pierwszym *liberum veto* (1652 rok).

Najważniejszy jest jednak dla programu wykładu okres ostatni, zwany okresem reform XVIII wieku (1764–1795). To właśnie od tej chwili wykład jest już historią administracji. Musiał zostać silnie powiązany z prądami ideowymi panującymi ówczesnie w Europie. Stąd nawiązania do doktryn i praktyki panującej w innych krajach absolutnych już wtedy oświeconego. Na wykładzie podkreśla się silny związek z doktrynami pochodzącymi zwłaszcza z Prus i Austrii, a w mniejszym stopniu z Francji. Podstawowym pojęciem staje się policja, będąca synonimem administracji. Także w Polsce słyhać było echa sporów między kameralistami i policystami. Światli ludzie znali poglądy zarówno doktryny pruskiej (Johann Heinrich von Justi), jak i austriackiej (Joseph von Sonnenfels). Zadaniem wykładu jest pokazanie jak wpływały one na praktykę ustrojową Rzeczypospolitej, począwszy od reform sejmu konwokacyjnego (1764 rok). Już tutaj z chwilą powołania komisji wielkich skarbu i wojska mamy do czynienia po raz pierwszy w dziejach Rzeczypospolitej z nowoczesną administracją, to samo można powiedzieć o próbach usprawnienia administracji miejskiej, w postaci komisji dobrego porządku (*boni ordinis*) w miastach królewskich.

Kolejnym wątkiem podnoszonym na wykładzie są reformy sejmu rozbiorowego (1773–1775 rok). Analizuje się głównie jego dwie największe reformy: ustanowienie Komisji Edukacji Narodowej (1773 rok) i Rady Nieustającej (1775 rok). Jest to kompleksowe omówienie pierwszych nowoczesnych instytucji administracyjnych. Stanowi to wprowadzenie do analizowania reform sejmu wielkiego (1788–1792). Wykład obejmuje najważniejsze z nich, wychodząc od komisji porządkowych cywilno-wojskowych (1789 rok). Nacisk położono jednak na ustawę rządową z 3 maja 1791 roku wraz z ustawami z nią związanymi (ustawa o sejmikach z 18 marca i o miastach królewskich z 21 kwietnia 1791 roku). Tematyka wykładu obejmuje także ostatni okres lat 1793–1795. Głównym celem jest tu przedstawienie reform sejmu grodzieńskiego, a zwłaszcza II Rady Nieustającej. Okres XVIII zamyka się analizą wydarzeń ustrojowych insurekcji kościuszkowskiej.

Dalsza tematyka wykładów obejmuje istotne zmiany w okresie rozbiorów na tle zarządzania państwami w Europie w XIX w. (monarchia

konstytucyjna, republika, powstanie korpusu urzędniczego, koncepcja państwa prawa, ziemie polskie pod zaborami i tamtejsze formy organizacyjne administracji państwowej). Tematykę tego okresu otwiera Księstwo Warszawskie, tutaj analizy ustroju nie mogą z oczywistych względów pominąć wpływu rozwiązań płynących z napoleońskiej Francji. Kolejne cztery wykłady dotyczą ziem polskich pod zaborami. Dwa pierwsze są poświęcone zaborowi rosyjskiemu. Pierwszy dotyczy Królestwa Polskiego w okresie konstytucyjnym. Jest on dobrze opisany w podręcznikach i zdecydowanie łatwiejszy do przyswojenia studentom, wykład skupia się na administracji centralnej (I Rada Stanu) i terytorialnej (województwa i obwody). Znacznie trudniejsza jest problematyka kolejnego wykładu dotyczącego Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym (1832–1863) i popowstaniowym (1864–1914), wraz z omówieniem ustroju obu powstań narodowych (1830–1831, 1863–1865). Podręczniki (J. Bardach, W. Witkowski) są w tym zakresie zbyt ogólne. Uzupełnieniem treści wykładowych jest analiza tekstów źródłowych. Osią analizy są teksty Statutu Organicznego (1832 rok, zwłaszcza przepisy o Radzie Administracyjnej i II Radzie Stanu) oraz akty z czasów reform Wielopolskiego (III Rada Stanu).

Trzeci wykład dotyczy problematyki ustroju zaboru pruskiego, jest ona trudna, a podręczniki w niewielkim stopniu są tu pomocne. Pozostaje wykład oraz analiza tekstów źródłowych. Zagadnienia są obszernie, związane zarówno z Wielkim Księstwem Poznańskim, jak i pruską administracją centralną i terytorialną (najbardziej rozbudowaną na ziemiach polskich pod zaborami). Wątki wykładowe obejmują także problematykę samorządu terytorialnego. To wszystko stanowi dla studentów istotne wyzwanie, gdyż nie jest to samowładne imperium carów lecz państwo prawa (*Rechtsstaat*). Także czwarty wykład poświęcony zaborowi austriackiemu, który jest omawiany w dwóch częściach: okres początkowy (1772–1859) oraz autonomiczny (1859–1914). Oba omawia się na tle ustroju monarchii habsburskiej. Obie części łączy analiza administracji centralnej i terytorialnej, najprostszej spośród państw zaborczych. Materiał siłą rzeczy skupia się na okresie autonomicznym i organach będących jego emanacją (Sejm Krajowy, Marszałek i Wydział Krajowy, Rada Szkolna Krajowa).

Wykład obejmuje także następne stulecie, otwierają go wydarzenia I wojny światowej, a przede wszystkim wydarzenia z ostatnich lat tej wojny, w tym okres lat 1919–1921. Student ma zadanie poznać organy

dzielnicowe w 1918 roku oraz tymczasowe władze na ziemiach polskich, w tym rolę Józefa Piłsudskiego jako Tymczasowego Naczelnika Państwa (1918–1919) i Naczelnika Państwa (1919–1922). Końcowa tematyka dotyczy okresu I połowy XX w. (nowe formy państwowe, faszyzm, nazizm, komunizm, a w Polsce kwestie odzyskania niepodległości i dalszego rozwoju II Rzeczypospolitej). Najważniejszym zagadnieniem jest ustrój polityczny Polski według konstytucji marcowej z 1921 r., czyli funkcjonowanie ustroju demokratyczno-liberalnego, a następnie po przewrocie majowym pod rządami noweli sierpniowej z 1926 r. i konstytucji kwietniowej z 1935 r. Ponieważ jest to wykład z historii administracji nacisk jest położony na omówienie władz wykonawczych, zarówno w zakresie administracji centralnej, jak i terytorialnej. Kolejny wykład zawiera z kolei problematykę ustroju samorządu terytorialnego. Początkowo do ustawy scaleniowej opierał się na systemach samorządu w krajach zaborczych, później od 1933 roku był już ujednolicony.

Wykład kończy omówienie okresu II wojny światowej (wydarzenia w Europie, a także podział polskich ziem okupowanych, rząd na wychodźstwie, polskie państwo podziemne). Analizowany jest ustrój rządu RP na wychodźstwie, a także struktury organizacyjne polskiego państwa podziemnego. Jednak nie mniej istotnym zagadnieniem jest podział ziem okupowanych jako skutek paktu Ribbentrop-Mołotow. Stąd student ma możliwość zapoznania z ustrojem ziem wcielonych do Trzeciej Rzeszy i do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz Generalnego Gubernatorstwa.

Dla tak zorganizowanego wykładu istotne są metody badawcze. Znajdują tu zastosowanie metoda historycznoprawna, a także opisowa i porównawcza. Osią są dwie pierwsze. Na każdym etapie nauczania dominuje metoda historycznoprawna. Już najdawniejsze dzieje student musi widzieć oczami historyka państwa i prawa. Gdy zapoznaje się z ustrojem plemiennym powinien dostrzec czym różni się on od aparatu państwowego, stąd musi poznać trójczłonową definicję państwa G. Jellinka (władza, ludność i terytorium). Charakterystyka władzy państwowej jest elementem dominującym z racji nazwy przedmiotu. Może jednak posługiwać się metodą historycznoprawną tylko w kontekście metody opisowej, bo tylko wpierv poprzez opisanie jakiejś rzeczywistości może patrzeć na nią oczami historyka państwa i prawa. Ta ostatnia kwestia jest szczególnie ważna przy analizie źródeł prawa, z których student powinien korzystać przy każdej epoce. Ponieważ ustrój Polski w dużym stopniu był odbiciem wzorów obcych

student musi także skorzystać z metody porównawczej, będzie miał z nią do czynienia już we wczesnym średniowieczu, gdyż dwór monarszy (curia) był oparty na wzorach ustrojowych monarchii karolińskiej, choć urząd komesa pałacowego przynosi jednak na myśl wzory merowińskie.

Metody historycznoprawna i opisowa służą analizie różnych źródeł. Trzeba pamiętać, że aktualnie dla okresu średniowiecza nie poleca się studentom żadnego innego materiału niż wykład i teksty źródłowe. Podręcznik Wojciecha Witkowskiego zaczyna się w czasach nowożytnych (formalnie od 1764 roku). Studenci korzystają odnośnie średniowiecza, zwłaszcza wczesnego, z reguły ze źródeł nieprawniczych, a co najwyżej źródeł poznania prawa. Zadaniem wykładającego jest ich przygotowanie do lektury średniowiecznych kronik (Gall Anonim, Thietmar z Merseburga, bł. Mistrz Wincenty Kadłubek, Jan Długosz), tak by umieli wyłaniać w treści informacje o porządku prawnym, funkcjonowaniu urzędów itp. Stanowi to trudność zarówno dla studentów studiów stacjonarnych, ale może w jeszcze w większym stopniu dla trybu niestacjonarnego. Akty prawne, choć tłumaczone głównie w XIX wieku z łaciny, nie są łatwiejsze. Stanowi o tym terminologia prawna dość archaiczna, w przypadku Statutu Warckiego korzysta się na zajęciach z zupełnie archaicznego tłumaczenia Stanisława z Wojcieszyna (koniec XV wieku), choć trzeba pamiętać, że w odróżnieniu języków niemieckiego i francuskiego, dawne wersje języka polskiego są możliwe do przeczytania, a słowniki są tylko dodatkową pomocą. Same akty prawne są dla studentów I roku studiów czymś zupełnie nowym po szkole średniej. Teraz musi się zmierzyć z lekturą aktów lokacyjnych Wrocławia, Krakowa, czy wybranych wsi. Skala tekstów do przyswojenia jest duża, wychodząc od przywilejów szlacheckich, czy statutów. Niekiedy staramy się ułatwić studiującym poznanie źródła, testament Bolesława III Krzywoustego dajemy im w trudniejszej wersji Mistrza Wincentego oraz jaśniejszej Jana Długosza. Źródła są podawane z reguły w wersji skróconej, ale odnośnie aktów unii z Litwą, czy statutów piotrkowskich z 1496 roku studenci czytają prawie cały akt prawny. Ważne jest też źródło pobrania tekstu, inne zbiory z reguły już dostarczają nam tekst przerobiony, ale nasze teksty źródłowe są pionierskie, zawierają istotne teksty, których nikt w XIX i XX wieku nie cytował. Korzystanie z XVI – wiecznego zbioru Stanisława Sarnickiego wnosi nam jednak archaiczny język.

Na wykładzie pomaga metoda opisowa, gdy prowadzący wykład omawia tekst źródłowy, uwypuklając rzeczy najważniejsze. Lektura jest

konieczna także dla akt z XVIII wieku, są to fundamentalne dokumenty, które często są podawane w pytaniach egzaminacyjnych, co dla nie uczęszczających na wykłady jest szczególnie symptomatyczne. Teksty z okresu I połowy XVIII wieku aż po sejm konwokacyjny z 1764 roku zawierają dużą ilość łacińskich wtrąceń, które utrudniają lekturę. Konstytucje sejmu z 1764 roku o powołaniu Komisji Skarbu Koronnego i Wojskowej Koronnej oraz o komisjach dobrego porządku, są ponadto chaotyczne w treści. Zadaniem wykładowcy jest wskazać te fragmenty tekstu źródłowego, które zawierają informacje wpiery o strukturze organizacyjnej organu, a potem o najważniejszych kompetencjach. Na szczęście dla studentów coś się między latami sześćdziesiątymi a siedemdziesiątymi XVIII stulecia zmieniło w języku aktów prawnych i logice prawniczej ich pisania, bo gdyby teksty z sejmu rozbiorowego (1773–1775) byłyby pisane jak w 1764 roku, byłoby to studentów wielkim utrudnieniem. Na szczęście konstytucję sejmu z 1773 roku o ustanowieniu Komisji Edukacji Narodowej i o dwa lata późniejszą (liczącą kilkanaście stron!) o ustanowieniu Rady Nieustającej da się już łatwiej czytać. Od tej chwili język się uwspółcześnia i teksty z kolejnego stulecia w lekturze nie stanowią już większej trudności.

Metoda porównawcza jest szczególnie ważna w analizie tekstów z XVIII stulecia, bo trzeba uwypuklać studentom, ile Rzeczypospolita zapożyczała z ustroju monarchii absolutyzmu oświeconego, co jest szczególnie ważne, by potrafili zrozumieć paradoks utylitarystyczny, gdy urząd demokratyczny od niedemokratycznego nabywa sposoby działania administracji, które mają się sprawdzić w zupełnie innych warunkach niż wytworzone. Metoda porównawcza staje się też szczególnie ważna w XIX wieku, gdy jesteśmy skazani na porównania ustroju z krajami zaborczymi, czy zwłaszcza odnośnie drugiej połowy tego stulecia omawianie tylko rozwiązań ustrojowych krajów zaborczych. Już w Księstwie Warszawskim teksty źródłowe naprowadzają studiujących na porównania z napoleońską Francją. Analiza zaboru rosyjskiego to narastająca tendencja odchodzenia od wzorców polskich ku rosyjskim. Kulminacja tej tendencji nastąpiła po upadku powstania styczniowego, ale zaznaczyła już po klęsce powstania listopadowego (zwłaszcza w pierwszym podokresie, tzw. nocy paskiewiczowskiej). Wieloletnia dydaktyka prowadzona przez piszącego te słowa jest szczególnie przydatna przy omawianiu zaboru pruskiego, trzeba ogromnej cierpliwości by nauczyć studentów rozumienia prawidłowości rozwojowych rządzących tym krajem, który od 1871

roku był ponadto monarchią dualistyczną (król pruski był jednocześnie cesarzem niemieckim II Rzeszy). Trzeba pokazywać jak szkodliwy był ten zaborca, a służył mu do tego porządek prawny. Koncepcja państwa prawa wymaga, by studenci zrozumieli jej istotę, choć jak się tłumaczy zaborca pruski nie był tej zasadzie tak niebezpieczny, jak najgorszy z nich rosyjski, który doprowadził do spustoszenia świadomości Polaków, ucząc antywartości prawnych. Stąd stare przysłowia rosyjskie są na wykładzie pomocne we wprowadzanie studentów w funkcjonowanie administracji rosyjskiej, co zresztą widać do dnia dzisiejszego np. prawo to jest słup, którego przejść się nie da, ale obejść zawsze można, czy takie: człowiek składa się z trzech elementów: ciała, duszy i dokumentu. Warto też pobudzać studentów do myślenia pokazując im historię alternatywną, której mistrzem był Jerzy Łojek. Na koniec trzeba pokazać najłabszego z zaborców, w którym istniały nawet do Wiosny Ludów dwa rządy o sprzecznych kompetencjach, tu także od 1867 roku mamy do czynienia z monarchią dualistyczną, ale inną – polegającą na podziale kraju na dwie części: Austro-Węgry. Zadaniem wykładowcy jest korzystając z trzech omawianych tu metod naukowych wykazywanie studentom niekonsekwencji zaborcy austriackiego. Trzeba też pamiętać o Wolnym Mieście Krakowie, tu studenci uczą się na metodzie porównawczej (lektura tekstów obu konstytucji z 1818 i 1833 roku).

Metody wymienione wyżej znajdują też pełne zastosowanie na wykładach dotyczących kolejnego kresu. Odnośnie analizy okresu I wojny światowej student powinien orientować się w charakterze prawnym wszelkich oświadczeń i aktów prawnych państw zaborczych, a ponadto oceniać formalnoprawny charakter danego wystąpienia w zestawieniu z praktycznym znaczeniem, bo może okazać się, że niezgodny z prawem międzynarodowym akt prawny mógł być z powodów politycznych korzystny dla interesów narodowych. Kolejnym problemem jest analizowanie polskich organów dzielnicowych. Metoda porównawcza jest natomiast przydatna, gdy analizuje się sytuację panującą w Europie. Student powinien znać najważniejsze postanowienia traktatów: wersalskiego i w Saint-Germain. Oba likwidując starą II Rzeszę oraz Austro-Węgry istotnie wypłynęły na odrodzenie się państwa polskiego.

Przy analizie treści konstytucji z 1921 (wraz z nowelami z 1926 roku) oraz kwietniowej z 1935 roku dochodzi nam oprócz metody opisowej i historycznoprawnej także dogmatyczna, bo na tym etapie studiowania dziejów ustroju Polski akty prawne są już bliskie współczesnym, co

oznacza, że student Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii musi posługiwać się myśleniem prawniczym analizując konkretne przepisy ustaw zasadniczych. Musi umieć zrozumieć wolę ustawodawcy, ale i konkretne uwarunkowania powstania jakiegoś przepisu, tu pomocna mu będzie metoda historycznoprawna (dochodzenie, jaka partia dopisała coś do konstytucji).

Ostatni materiał wykładowy dotyczący II wojny światowej musi być widziany w pierwszej kolejności widziany metodą porównawczą na tle polityki głównych animatorów tej wojny, stąd znajomość układów niemiecko-radzieckich, które przygotowały grunt do podziału ziem okupowanych. Metody historycznoprawna, opisowa i dogmatyczna przydadzą się w analizie aktów prawnych okupantów, zarówno na terenie ziem wcielonych do III Rzeszy i ZSRR, jak również, a może w największym stopniu przy analizie ustroju Generalnego Gubernatorstwa. Nie można też pominąć kwestii zagłady Żydów, tą ostatnią warto przedstawiać studentom na podstawie mądrych przemyśleń naszego Mistrza profesora Kazimierza Orzechowskiego, który kazał na widzieć jednolity ciąg rozwoju myślenia o dziejach Niemiec od wiwatujących tłumów 18 marca 1848 roku pod Bramą Brandenburską w Berlinie do komór gazowych w Oświęcimiu, pokazując jak naród Goethego i Schillera sam skazał siebie na upodlenie i śmierć w 1945 roku. Chodzi też o ukazanie jak człowiek potrafi swoją wolność tak łatwo zamienić na zniewolenie: wpierw siebie, a potem innych.

Odnośnie państwa podziemnego trzeba ukazywać je w chłodnej analizie prawno-politycznej i pokazywać studentom także fakultatywne wersje rzeczywistości, dawniej widziane oczami wspomnianego wyżej Jerzego Łojka, a obecnie Piotra Zychowicza. Kulminacją będzie tu widzenie sensu powstania warszawskiego. Na tym tle trzeba przedstawiać ustrój rządu RP na wychodźstwie oraz władz państwa podziemnego. Na koniec omawiając rok 1945 należy korzystać z metody porównawczej pokazując stosunek czterech mocarstw do Niemiec, tłumacząc studentom, że z ideologii bezwarunkowej kapitulacji Niemiec, osoby narodowości niemieckiej stały się biernym przedmiotem władz okupacyjnych. Na wschodzie „wyzwolenie” nie mogło oznaczać niczego jak zniewolenie, gdyż ustrój totalitarny może co najwyżej zniszczyć inny ustrój tego typu, a Andriej Wyszyński w procesie norymberskim oskarżający Niemców o zbrodnie, sam w ZSRR dopuścił się ich niemniej haniebnych. Symbolem niech będzie los przedostatniego gauleitera Śląska Josefa Wagnera, który od osoby

zafascynowanej Hitlerem doszedł do uczestnika spisku przeciwko niemu z 20 lipca 1944 roku, a następnie wyzwolony w berlińskim więzieniu przez Armię Radziecką, został uhonorowany przez radzieckiego starszinę, który chciał się napić z „bohaterem”, ale potknął się pijany na schodach, wystrzeliła mu pepesza i w zupełnie absurdalnych okolicznościach przypadkowo zabił Wagnera.